

1

Есента на 1952 г.

И тъй, искате приказка. Ще ви разкажа една. Но само една. Да не сте посмели да ме молите за повече. Късно е, а утре с теб, Пари, ни чака дълъг път. Трябва хубаво да се наспиш тази нощ. И ти, Абдуллах. На теб разчитам, момче, докато ни няма със сестра ти. И майка ти на теб разчита. Добре, разбрахме се, една приказка. Отваряйте си ушите и двамата и не ме прекъсвайте.

Някога, когато по земята бродели демони, джинове и великани, имало един земеделец на име Аюб баба. Заедно със семейството си той живеел в селцето Майдан Сабз. Много гърла изхранвал Аюб баба, затуй превивал гръб от зори до мрак, орял нивата си, прекопавал я и се грижел за хилавите си дръвчета. Все на полето можело да го видиш, прегънат надве, извил гръб като косата, която размахвал по цял ден. Дланите му били мазолести и се разранявали често, а вечер заспивал още щом помиришел възглавницата.

Е, не бил само той. Всички в Майдан Сабз живеели трудно. На север, в долините, където растели овошки и цветя и въздухът бил свеж и уханен, а водата в потоците — студена и бистра, имало по-богати села. Майдан Сабз обаче било тъжно място и името му — Тучно поле — никак не му подходило. Селото се намирало напред прашна котловина, заобиколена от високи чукари. Вечно духал горещ вятър и пълнел очите с прахоляк. Борбата за вода

била постоянна, защото и най-дълбоките селски кладенци нерядко пресъхвали. Да, имало река, но пътят до там отнемал половин ден, пък и водата ѝ била мътна цялостно. А след десетгодишната суша реката станала доста плитка. Да кажем просто, че хората от Майдан Сабз работели два пъти по-усилно за два пъти по-оскъдната си прехрана.

При все това Аюб баба се чувствал късметлия, защото имал семейство, което му било по-скъпо от всичко. Обичал съпругата си и никога не я ругаел, камо ли да ѝ посегне. Ценял съветите ѝ и разговарял с нея с истинско удоволствие. А децата... благословен бил с толкова, колкото пръста има ръката: с трима синове и две дъщери, които обичал от все сърце. Дъщерите му били кротки и вежливи, добродушни и хрисими. Синовете си бил научил да ценят честността, смелостта и приятелството и да се трудят усърдно, без да се оплакват. Те му се подчинявали, както подобава на добри синове, и помагали на баща си на нивата.

Аюб баба обичал всичките си деца, но голямата му слабост бил най-малкият му син, тригодишният Кайс. Кайс бил с тъмносини очи. Дяволитият му смях пленявал всеки, който го срещнел. Освен това кипял от енергия и изсмуквал силите на околните. Когато проходил, новото умение толкова му харесало, че не спирал да щъка наоколо денем, а после, за беда – дори нощем, докато спял. Невръстният сомнамбул излизал от кирпичената къща и бродел в озарената от луната нощ. Не ще и дума, родителите му се тревожели. Ами ако падне в кладенец, ако се изгуби или, още по-лошо, ако го върхлети някоя твар, спотаила се в мрака? Опитали много церове, но нищо не помогнало. Накрая Аюб баба намерил простичко решение, каквито нерядко са най-добрите решения: свалил звънчето от шията на една коза и го вързал на вратлето на Кайс. Дрънченето му щяло да събуди някого, ако детето се надигнело посред нощ. След време то престанало да

ходи насън, но свикнало със звънчето и отказвало да се раздели с него. И така, макар да не изпълнило първоначалното си предназначение, звънчето останало да виси на връвчица на врата на момчето. Когато Аюб баба се връщал у дома след цял ден работа, Кайс се втурвал и притискал лице към корема на баща си, а звънчето подрънквало при всяка негова стъпка. Аюб баба го вдигал и го внасял в къщата, а Кайс го наблюдавал внимателно, докато се миел, и после сядал до него на вечеря. След като се нахранили, Аюб баба пиел чай, гледал семейството си и си представял как някой ден всичките му деца ще се задомят и ще си имат свои деца, а той ще стане горд патриарх с още по-многолюдна челяд.

За зла беда, Абдуллах и Пари, настъпил краят на щастливите дни на Аюб баба.

Не щеш ли, един ден в Майдан Сабз дошъл великан. Докато се приближавал към селото откъм планината, земята се тресяла от всяка негова стъпка. Селяните захвърлили лопатите, мотиките и бравите и се разбягали. Загостили се в домовете си и се стушили боязливо. Когато грохотът от стъпките на великана утихнал, сянката му затъмнила небето над Майдан Сабз. Говорело се, че от главата му стърчат извити рога и че плещите и здравата му опашка са покрити с черна четина. Говорело се, че очите му пламтят с алени отблясъци. Нали разбирате, никой не бил сигурен как изглежда той, поне никое живо същество, защото великанът тутакси изяждал всекиго, дръзнал да стрелне към него дори един поглед. Селяните си знаели, затова стояли с благоразумно сведени очи.

Всички в селото се досещали защо е дошъл великанът. Чували били разкази за набезите му в други села и се чудели как тяхното вече толкова време е пощадено. Може би, казвали си те, бедността се е оказала в тяхна полза, защото децата им били недохранени и нямали много мръвка по кокалите. Но ето че накрая късметът им изневерил.

Цялото село треперело, притаило дъх. Хората се молели великанът да отмине дома им, защото знаели, че потропа ли на техния покрив, ще трябва да му дадат едно от децата си. Той щял да го пъкне в чувала си, да го метне на рамо и да се върне там, откъдето идвал. И повече никога нямало да видят клетото си дете. А ако семейството откажело, великанът щял да вземе всичките им деца.

Но къде отвеждал децата? В крепостта си на върха на планината. Крепостта на великана била много далече от Майдан Сабз. От нея ги делели долини, няколко пустини и две планински вериги. А и защо би отишъл там човек, който е с ума си? Само за да срещне смъртта? Носел се слух, че в крепостта има тъмница, където от тавана висят секири. И куки за месо. Носел се слух и за огромни шишове и огнища. А също, че ако великанът хване някой възрастен да обикаля около крепостта, преодолява отвращението си към по-жилавото месо.

Сигурно се досещате на чий покрив се разнесло страховитото тропане. Щом Аюб баба го чул, от устните му се изтръгнал болезнен вик, а жена му се строполила в несвяст. Децата ревнали ужасени, защото знаели, че с едно от тях е свършено. До зазоряване семейството трябвало да реши кого да пожертва.

Как да ви опиша колко се терзали Аюб баба и жена му през онази нощ? Никой родител не бива да се изправя пред такъв избор. Скришом от децата, двамата се съветвали как да постъпят. Говорили и плакали, говорили и плакали. Цяла нощ крачили напред-назад, скоро щяло да се съмне, а те още не били решили – и може би точно това целял великанът, защото благодарение на тяхната нерешителност щял да вземе не едно дете, а пет. Накрая Аюб баба излязъл пред къщата и взел пет горе-долу еднакви камъка. На всеки написал името на едно от децата си и ги пуснал в торба. Поднесъл я на жена си, а тя отскочила в потрес, сякаш вътре имало отровна змия.

„Не мога да го направя – поклатила глава. – Не мога аз да избира. Това ще ме съсипе.“

„И аз не мога“, понечил да отвърне Аюб баба, ала видял през прозореца, че слънцето всеки миг ще се покаже над източните възвишения. Не оставало време. Погледнал печално към петте си деца. Налагало се да отреже единия пръст, за да спаси ръката. Стиснал очи и извадил един камък от торбата.

Сигурно се досещате и кой камък извадил Аюб баба. Като прочел написаното име, извърнал лице към небето и изкрещял. Със съкрушено сърце вдигнал най-малкия си син и Кайс, който сляпо вярвал на баща си, радостно обвил ръце около шията му. Едва когато той го изнесъл пред къщата и захлопнал вратата зад него, момченцето усетило, че нещо не е наред. Със затворени очи Аюб баба се облегнал на вратата и по бузите му потекли сълзи, докато малкият Кайс блъскал отвън с юмруци. Умолявал татко си да го пусне вътре, но той не помръдвал, само стоял и шепнел: „Прости ми, прости ми“. Земята се разтресла под стъпките на великана, момченцето се разпищяло, а тътенът продължил, докато страшилището се отдалечавало от Майдан Сабз. Най-сетне си отишъл и земята се успокоила. Всичко притихнало, само Аюб баба продължавал да плаче и да моли Кайс за прошка.

Абдуллах, сестра ти заспа. Завий краката ѝ с одеялото. А така, добре. Да спра ли вече? Не? Искаш да продължа? Хубаво.

Докъде бях стигнал? А, да. Четирийсет дни били в траур. Всеки ден съседите им приготвяли храна и оплаквали с тях детето. Хората носели каквото могат – чай, сладкиши, хляб, бадеми – и поднасяли съболезнованията си. Аюб баба едва успявал да отрони по някоя признателна дума. Седял в ъгъла, хлипал и от очите му се леели сълзи, сякаш бил решил с тия потоци да сложи край на сушата в селото. Дори на най-големия злодей не пожелавал неговото страдание.

Минали няколко години. Сушата продължила и още по-окаяна бедност налегнала Майдан Сабз. Няколко бета умрели в люлките си от жажда. Водата в кладенците намаляла още повече за разлика от мъката на Аюб баба – тя приличала на река, чието корито се надигало с всеки изминал ден. Вече бил безполезен за семейството си. Не работел, не се молел, не хапвал нито залък. Съпругата и децата му го увещавали да се вземе в ръце, но напразно. Наложило се синовете му да се нагърбят с всичката работа, защото Аюб баба не похващал нищо, само седял в края на нивата – самотен и печален, загледан в планините. Престанал да разговаря със селяните си, защото мислел, че шушукат зад гърба му, че го смятат за страхливец, задето по своя воля дал сина си. За недостоен баща. Истинският баща щял да се бори със страшилището. Щял да брани семейството си до смърт.

Една нощ споделил това с жена си.

– Нищо подобно не говорят – отвърнала тя. – Никой не те мисли за страхливец.

– Чувам ги.

– Собствения си глас чуваш, мъжо – уверила го тя. Не му казала, че селяните наистина говорят зад гърба му. Шушукали, че навярно е полудял.

И един ден той им го доказал. Станал на зазоряване. Без да буди жена си и децата, пъкнал няколко хляба в една торба, обул се, вързал наточената си коса на кръста и потеглил.

Вървял много, много дни. Крачел, докато слънцето не се превръщало в бледо червено сияние в далечината. Нощувал по пещери, докато навън свирел вятърът. Или спял на брега на някоя река, под дърветата и скалите. Изял хляба си и после се хранел с каквото намери – диви плодове, гъби, риба, която ловял с голи ръце в потоците, – а някои дни залък не слагал в уста. Но продължавал да върви. Когато го питали накъде се е запътил, той обяснявал и едни хора се смеели, други бързали да го подминат от страх, че е луд, а трети се молели за него, защото и на тях

великанът бил отнел дете. Аюб баба не спирал да крачи с наведена глава. Когато обувките му съвсем се скъсали, той ги привързал към краката си с върви, а когато и вървите се протрили, продължил напред бос. Така прекосил пустини, долини и планини.

Най-сетне се озовал в подножието на планината, където била крепостта на демона. Аюб баба нямал търпение да стигне докрай, затуй, без да си отдъхне, започнал да се изкачва – дрипав, с изранени нозе и прашна коса, но непоколебим. Острите скали раздрали стъпалата му. Ястреби накълвали бузите му, когато минал покрай гнездото им. Фучащият вятър за малко не го съборил от планинския склон. Ала той продължавал да се катери от канара на канара и най-сетне се озовал пред внушителната порта на крепостта.

– Кой се осмелява? – прогърмвял гласът на великана, когато Аюб баба хвърлил камък по портата.

Аюб баба казал името си.

– Идвам от село Майдан Сабз.

– Да не искаш да умреш? Така трябва да е, щом си дошъл да ме безпокоиш у дома! По каква работа?

– Дойдох да те убия.

От другата страна на портата настанало мълчание. После тя се открянала и великанът се показал. Надвесил се над Аюб баба в цялата си страховита величавост.

– Нима? – изтрещял като гръмотевица.

– Самата истина – отвърнал Аюб баба. – Каквото и да стане, днес един от двама ни ще умре.

За миг великанът сякаш щял да помете Аюб баба от земята и да го схруска наведнъж с острите си като камии зъби. Ала нещо го накарало да се поколебае. Присвил очи. Може би заради лудостта в думите на мъжа. А може би заради вида му, дрипавите дрехи, окървавеното лице, тялото му, прашно от глава до пети, откритите рани по кожата му. Или пък защото великанът не зърнал и следа от страх в очите на този мъж.

– Откъде каза, че си?
– От Майдан Сабз – отговорил Аюб баба.
– Като те гледам, далече ще да е този Майдан Сабз.
– Не съм дошъл да си говорим. Дошъл съм...
Великанът вдигнал лапата си с остри нокти.
– Да, да, дошъл си да ме убиеш. Знам. Но имам право на последни думи, преди да ме убиеш.
– Добре, ала само няколко – съгласил се Аюб баба.
– Благодаря – ухилил се широко великанът. – Позволи да те попитам какво зло съм ти сторил, та желаш смъртта ми?
– Ти взе най-малкия ми син – отговорил Аюб баба. – Той ми беше най-скъпото на този свят.
Великанът скръцнал със зъби и потупал брадичката си.
– Отнел съм много деца от много бащи – рекъл той.
Аюб баба гневно извадил косата си.
– Тогава ще отмъстя и за тях.
– Трябва да призная, че храбростта ти предизвиква възхищението ми.
– Какво знаеш ти за храбростта! – възразил Аюб баба. – За да проявиш храброст, трябва да имаш за какво да се бориш. Аз дойдох, без да имам нищо за губене.
– Можеш да изгубиш живота си – напомнил му великанът.
– Ти вече ми го отне.
Великанът отново се усмихнал и замислено огледал Аюб баба. След малко рекъл:
– Добре тогава, ще се дуелираме. Но най-напред те моля да ме последваш.
– Побързай, че търпението ми се изчерпва.
Великанът обаче вече се бил запътил навътре и на Аюб баба не му оставало друго, освен да тръгне подире му. Последвал го през лабиринт от коридори, чиито тавани били високи чак до небето и се крепели на внушителни колони.

Минали покрай многобройни стълбища и зали, в които можел да се побере цял Майдан Сабз. Вървели, вървели и най-сетне великанът въвел Аюб баба в грамадна зала, в дъното на която имало завеса.

– Приближи се – дал му знак той.

Аюб баба застанал до него.

Великанът дръпнал завесата. Зад нея имало стъклен прозорец. През прозореца Аюб баба видял обширна градина. Тя била оградена с кипариси, а под тях растели пъстри цветя. Имало басейни, облицовани със сини плочки, мраморни тераси и зелени морави. Аюб баба видял живи плетове и фонтани, които шуртели в сянката на наровете. И за три живота не можел да си представи толкова красиво място.

Ала онова, което накарало Аюб баба да се свлече на колене, били децата, които тичали щастливо из градината. Гонели се по алеите и между дърветата. Израели на криеница около живия плет. Аюб баба огледал трескаво децата и накрая съзрял своето. Ето го! Сина му Кайс, жив и прациящ от здраве. Бил се източил и косата му била подълга, отколкото я помнел баща му. Носел снежнобяла ризка и хубави панталони. Смеел се радостно, докато тичал след двама свои приятели.

– Кайс! – прошепнал Аюб баба и дъхът му запотил стъклото. И после изкрещял името на сина си.

– Не може да те чуе – предупредил го великанът. – Не може и да те види.

Аюб баба заподскачал, размахал ръце и заудрял по стъклото, докато великанът не дръпнал отново завесата.

– Нищо не разбирам – признал Аюб баба. – Мислех, че...

– Това е наградата ти – казал великанът.

– Обясни ми – настоял Аюб баба.

– Подложих те на изпитание.

– Какво изпитание?

– Искях да изпитам обичта ти. Знам, предизвикател-

ството беше трудно и аз съзнавам колко много ти струваше. Но издържа. Това е твоята награда. И неговата.

– Ами ако не бях направил този избор? Ако бях отказал да се подложа на твоето изпитание?

– Тогава щеше да загубиш всичките си деца – отговорил великанът, – защото и бездруго щяха да са прокълнати с безхарактерен баща. Със страхливец, който ще предпочете всички да измрат пред това да натовари собствената си съвест. Твърдиш, че си лишен от смелост, но аз виждам в душата ти. Онова, което стори, бремето, което се съгласи да понесеш на плещите си, изисква храброст. И аз те уважавам заради това.

Аюб баба немощно измъкнал косата си, но тя паднала от ръката му и издрънчала върху мраморния под. Коленете му се огънали и се наложило да приседне.

– Синът ти не те помни – продължил великанът. – Сега животът му е такъв, ти сам се убеди, че той е щастлив. Има най-хубавите дрехи и храни, приятелство и обич. Учи езици, изкуства и науки, учи се на мъдрост и мило-сърдие. Нищо не му липсва. Някой ден, когато възмъжее, може да реши да си тръгне и ще бъде свободен да го стори. Сигурно ще промени живота на мнозина със своята доброта и ще донесе щастие на злочестите хора.

– Искам да го видя – казал Аюб баба. – Искам да го отведа у дома.

– Наистина ли?

Аюб баба вдигнал поглед към великана, който се приближил до някакъв шкаф зад завесите и от едно чекмедже извадил пясъчен часовник. Знаеш ли какво е пясъчен часовник, Абдуллах? Знаеш. Добре. Е, великанът извадил един пясъчен часовник, обърнал го и го поставил в нозете на Аюб баба.

– Ще ти позволя да го отведеш у дома – обещал той. – Но ако пожелаеш това, той никога вече няма да може да се върне тук. Когато пясъкът изтече, ще те попитам за решението ти.

С тези думи великанът излязъл от залата и оставил Аюб баба изправен пред поредния мъчителен избор в живота му.

Ще го отведе у дома, била първата му мисъл. Желаел го най-силно, с всяка фибра на тялото си. Нали точно за това бил мечтал хиляди пъти? Отново да прегърне Кайс, да го целуне по бузата, да усети меките му ръчички в своите? И все пак... Отвеждал ли Кайс у дома, какъв живот го очаквал в Майдан Сабз? В най-добрия случай трудната участ на селянин като неговата собствена, нищо повече. И то, ако сушата не погубела Кайс като много други деца от селото. А тогава ще можеш ли да си простиш, запитал се Аюб баба, като знаеш, че себично си го откъснал от охолен живот, пълен с възможности? От друга страна, как щял да понесе да остави Кайс тук, като знаел, че момчето е живо, като знаел къде е то, ала не му било позволено да го вижда? Ще го преживее ли? Аюб баба се разридал. Толкова се отчаял, че грабнал пясъчния часовник и го запокитил към стената, където той се разбил на хиляди парченца и пясъкът се разпилял по мрамора.

Великанът отново влязъл и заварил Аюб баба надвесен над стъклцата с прегърбени рамене.

– Ти си жесток звяр – казал му Аюб баба.

– Ако беше живял толкова дълго, колкото аз – отвърнал великанът, – щеше да проумееш, че жестокостта и добротата са два оттенъка на един и същ цвят. Направи ли избора си?

Аюб баба изтрил сълзите си, вдигнал косата от пода и я завързал на кръста си. Затътрил се към вратата с наведена глава.

– Ти си добър баща – казал му великанът, докато Аюб баба минавал покрай него.

– Да се пържиш в пъкления огън заради онова, което ми стори! – безсилно го проклетел Аюб баба.

Излязъл от залата и тръгнал по коридора, но великанът го повикал.

– Вземи това – казал и му подал малка стъкленица с тъмна течност. – Изпий го, когато се прибереш у дома. Сбогом.

Аюб баба взел стъкленицата и си тръгнал, без да продума повече.

Много дни по-късно жена му седяла на нивата им и се озъртала за него така, както преди той седял и се озъртал за Кайс. С всеки изминал ден надеждата, че Аюб баба ще се върне, все повече се топяла. Хората в селото вече говорили за него в минало време. Един ден жената отново седяла на нивата и устните ѝ мълвели молитва, когато забелязала слабичка фигура да приближава към Майдан Сабз откъм планините. Отначало го взела за заблудил се дървиш, кльощав мъж с парцаливи дрехи, празен поглед и хлътнали слепоочия и едва когато се приближил, познала съпруга си. Сърцето ѝ подскочило от радост и тя възкликнала облекчено.

След като се измил, пийнал вода и се нахранил, Аюб баба си полегнал у дома, а селяните го наобиколили и го засипали с въпроси.

Къде беше, Аюб баба?

Какво видя?

Какво ти се случи?

Аюб баба не можел да им отговори, тъй като не помнел какво му се е случило. Не помнел нищичко от пътуването си, нито как е изкачил планината на великана, нито как е разговарял с него, нито величествения дворец, нито просторната зала със завесите. Сякаш се бил събудил от вече забравен сън. Не помнел тайната градина и децата и изобщо не помнел, че е зърнал сина си Кайс да си играе сред дърветата с другарчетата си. Всъщност, когато някой споменавал името на Кайс, Аюб баба примигвал озадачено. Кой, питал той. Не помнел да има син Кайс.

Абдуллах, разбираш ли, че това било проява на мило-сърдие? Че отварата заличила всичките му спомени? На-

градата на Аюб баба, задето издържал второто изпитание на великана.

През пролетта от небето над Майдан Сабз най-сетне рухнал дъжд. Не бил кроткият ръмеж от предишните години, а мощен порой. Валял плодonoсен дъжд и селото жадно се надигнало да го посрещне. Цял ден капките барабанели по покривите на Майдан Сабз и заглушавали всички останали шумове. Едри и тежки, те се отронвали от връхчетата на листата. Кладенците се напълнили, реките придошли. Възвишенията на изток станали зелени. Цъфнали диви цветя и за пръв път от много години децата си играели на трева, а кравите пасели. Всички ликували.

Когато дъждът престанал, селяните се заловили за работа. Няколко стени от кал се били размекнали, няколко покрива хлътнали и цели ниви се превърнали в блата. Ала след последните десет нещастни години жителите на Майдан Сабз не искали да се оплакват. Отново издигнали стените, поправили покривите и изчистили напоителните канали. През есента Аюб баба добил най-богатата реколта от шамфъстък през живота си, а разбира се, през следващата и по-следващата година добивите му се удвоили и утроили. В големите градове, където продавал реколтата си, Аюб баба седял гордо зад своите пирамиди от шамфъстък и сияел, все едно е най-щастливият човек на земята. Сушата повече не се върнала в Майдан Сабз.

Това е почти всичко, Абдуллах. Може да попиташ дали някой млад и красив мъж не е минал през селото на кон, устремен към велики приключения. Дали не е пийнал глътка вода, каквато в селото вече имало в изобилие, дали не е седнал да похапне със селяните и може би дори с Аюб баба? Не знам, момче. Знам обаче, че Аюб баба доживял до дълбоки старини. Видял децата си задомени, както открай време му се искало, видял как и на тях им се раждат много деца, всяко от които донесло огромно щастие на Аюб баба.

Знам също, че понякога нощем Аюб баба не мигвал, ей така, без причина. Вече бил много стар, но краката още го държели, ако се подпирал на тояжката си. В такива безсънни нощи той ставал от леглото, без да буди жена си, и излизал от къщата. Поемал в тъмното, потропвайки с тояжката пред себе си, и нощният вятър галел лицето му. В края на нивата си присядал на един плосък камък. Често седял там час-два, виждал се в звездите и в облациите, прелитащи покрай луната. Размишлявал за дългия си живот и благодарял за цялото изобилие и радост, с които бил дарен. Знаел, че е дребнаво да иска повече, да мечтае за повече. Въздъхвал щастливо и слушал как вятърът се носи откъм планините и как нощните птици чуруликат.

От време на време обаче сякаш чувал още нещо. Все едно и също тъничко подрънкване на звънче. Не разбирал откъде идва този самотен звук нощем, когато овцете и козите спят. Понякога си казвал, че му се е причуло, а друг път бил толкова сигурен в обратното, че се провиквал в мрака:

– Има ли някой? Кой е там? Покажи се.

Ала отговор никакъв. Аюб баба не проумявал. Както не проумявал и защо всеки път когато чуел звънчето, го заливала вълна, като край на тъжен сън, и го изненадвала като неочакван порив на вятъра. Ала сетне и това отминавало, както отминава всичко. Отминавало.

Е, това е, момче. Край на приказката. Нямам какво повече да ти кажа. Вече наистина е много късно и аз съм изморен, а със сестра ти ще ставаме призори. Така че духай свещта. Слагай глава на възглавницата и затваряй очи. Сладки сънища, момчето ми. Утре сутрин ще се сбогуваме.